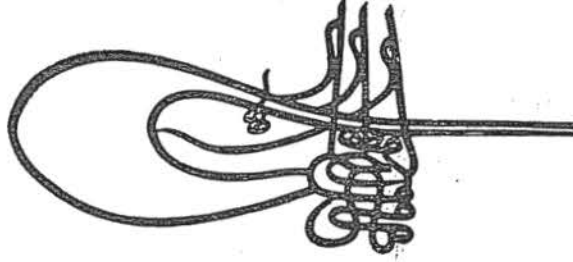

FÂTİH VE İSTANBUL

İSTANBUL FETHİ DERNEĞİ TARAFINDAN
YAYINLANAN İKİ AYLIK DERGİ

I. CİLD

29 MAYIS 1953

I. SAYI

İSTANBUL

FÂTİH'İN İSTANBUL'DAKİ İLK ESERİ EYYÛB - SULTAN SİTESİ

İSMAİL HABİB SEVÛK

Lûgat ma'nâsiyle «Halic» denizin büyük bir şehir şeklinde kara içine uzamasıdır. Yani uzun körfez. Şap denizine «Arap halici», Basra körfezine «Fars halici» denmesi de bundan. Fakat onlar artık birer halic azmanı olup haliclikten çıkmış sayılır. Avrupadan daha büyük olan Avustralya'nın da adalıktan çıkıp kıta sayılması gibi. İdeal halic bizim İstanbul'dakidir. Frenkler, şekli bakımından ve pırlıtlı güzelliğinden dolayı ona «Altun boynuz» der. Sahiden Halic, zeberced satırlı ve güneş huzmeleriyle altın yaldızlı bir boynuz maktana benziyor. O kadar emniyetli bir liman ki rüzgârlar nereden eserse essin, fırtınalar nereden patlarsa patlasın o daima rehâvetli bir rüya içindedir.

HALİCİN FETİHDEKİ HİMMETLERİ :

«Büyük Fetih»de Halic'in de büyük himmetleri görüldü. 1453'ün 21 Nisanını 22'ye bağlayan Cumartesi-Pazar gecesi akşamın ilk karaltısından sabahın ilk pırlıtısına kadar bütün gece 80 kadar harp gemisi Dolmabahçe kıyılarında yağlı kızaklar üstünde yokuşları ve tepeleri tırmanıp tepelerden Halic kıyısındaki Kasım-paşa'ya inerek Halic'i heybetiyle doldurduvurince, gözlerine inanamıyan Bizans'lular, ye'sin son derecesine düşmüşlerdi. Hele ertesi gün Kumbara-hâne ile Defterdar iskelesi arasında kos koca bir köprünün kuruluşu : Her şey evvelden hazırlandığı için, bir kaç saatte kuruluşu bu köprü, o zamanlar için aklın almayacağı bir teknik hârikasıydı.

Binden fazla dubanın iki kıyı arasına diziliverişi ; onlar üzerine demir çengellerle perçinlenen kalasların yerleştirilişi ; kalasların üzerine de döşeme tahtalarının mihlanışı. Yan yana beş kişinin ferahlıkla geçeceği bu sap sağlam köprünün iki böğrüne konmuş sıra sıra tombazlar üzerine yerleştirilmiş toplarla Bizans surlarının Halic cephesinden de dögülmeğe başlanması. Bunu gören Bizans müdafilerinin kafatasları dehşetten patlayacak hale gelmişti. En son 29 Mayıs'taki fetih günü, Halic'i kapayan zincir kırıldığı gibi Bursa sü-başı Cebe-Ali Bey de sur kapısını kırıp denizden İstanbul'a girer. Halk dilinde o kahramanın adı «Cibali» şekline girdi.

DEVENİN DİZ ÇÖKTÜĞÜ EV :

Fakat Halic'in, meğer oraya donanma indirilişi, hârîka bir köprü yapılışı, sur kapılarının kırılması gibi himmetler üstünde bir mazhariyeti fetih ferdâsında nasîb olacakmış. Nedir bu büyük mazhariyet ? Bunu anlamak için 1370 yıllık Hicrî tarihin

ilk gününe gitmek lâzım. Yani Milâdî 622 Temmuzunun 16'ncı günü : Hazret-i Muhammed «Kusva» ismindeki devesine binmiş, en önde bir sarığın bir mızrağa takılıvermesiyle yapılan bir bayrak, kılıçlarını yalın çekmiş Ensârdan iki dizi muhafız ortasında, coşkun bir karşılayıcı kalabalığına sağlı sollu selâm vere vere Medîne'ye giriyor. Bütün Ensâr, Peygamberi kendi evine misafir etmek için müsabakadadır. Peygamber hepsinin kabul edeceği en uygun çareyi buldu : Devenin dizginini bırakacak, deve kimin evi önünde diz çökerse oraya misafir olacak. Deve Hâlid b. Zeyd isminde ve Ebû Eyyûbi'l-Ensârî künyesini taşıyan zâtın evi önünde diz çöktü. Peygamber bu zâtı kendine bayrakdâr yaptığı için sonraları «Alemdâr-ı Resûl» diye şöhret buluyor. Resulûn bizzat bulunduğu bütün gazâlarda başkumandanlık bayrağını hep o taşıdı.

TOPRAĞA GÖMÜLEN MEZAR :

Hicret gününden itibaren yarım asır geçiyor. Emevî devletini kuran I. Muâviye, Peygamber'in kâtipliğini yaptığı için İstanbul'un fethi hakkındaki «Kudsî hadis»i gayet iyi bilmektedir : «elbette ve elbette İstanbul fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne iyi kumandan ve o asker ne iyi askerdir» mânasındaki o hadisin tebşir ettiği şerefi kendi saltanat zamanına kazandırıp bütün İslâm âleminin de kalbini fethetmek için, Muâviye, Hicretin 49'uncu, Milâdın 669'uncu yılında kuvvetli bir donanma ile İstanbul'a bir fetih ordusu gönderdi. Bu ordu içinde Peygamber zamanına erişmiş otuz üç tane Sahâbe de var. Bunların hem en yaşlısı, hem en şerefli Ebû Eyyûbi'l-Ensârî'dir.

Muhasara esnasında Peygamber bayrakdârı bu ulu Sahâbe şehîd olup ölürken mezarının düşman tarafından bilinmemesi için toprağın derinliğine gömülmesini vasiyet eder. Bu suretle Peygamber bayrakdârı yalnız mezara gömülmedi, mezarı da kitabesiyle beraber yerin derinliğine gömüldü. Bunun böyle olduğunda Türk kaynakları gibi bütün Arap kaynakları da müttefiktir. Yani Ebû Eyyubi'l-Ensârî İstanbul surlarının dışındaki bir yerde yatıyor. Fakat nerede ?..

NURÂNİ VELİNİN KERAMETİ :

Aradan sekiz asır geçti. 1453 Baharında yirmi iki yaşındaki Genç Fâtih İstanbul'u muhasara etmiştir. Fakat elli günden fazla geçtiği halde fetih bir türlü nasîb olmuyor. Orduda bulunan Ak Şemseddin'in evliyâlığına bütün ordu gibi Fâtih'in de inancı var. Uzun boylu, geniş omuzlu, akpak sakalı göbeğine kadar uzanan, baştan başa beyazlar giyinmiş bu nûranî zât zamanın kutbu, hem mutasavvıf hem tabîb, yani hem hakîm hem hekîm, Arabça ve Türkçe te'lifler sahibi, vecdle ilmi birleştirmiş, orduda ruhlara îman şelâlesi akıtan bir ma'neviyyât başbuğuydu. Bu nûrlu şeyhe «Ak» sıfatını ordu verdi.

Fâtih, muhasaranın sonlarına doğru meşhur Şâir Ahmed Paşa'yı, fethin ne zaman müyesser olacağı hakkında kanaatini öğrenmek üzere iki defa Şeyhin otağına gönderip ikincide ondan istihâre ve murakabe neticesi : «Cemâziye'l-ûlânın 18'inci gecesinin şafağında umumî hücum yapılırsa Allahın inâyetiyle fetih müyesser olacaktır» yolunda kat'î bir cevap alıyor. Bunun üzerine hemen o gün

yapılan hücumla fetih de müyesser olduktan sonra, Fâtih bu sefer de Ebû Eyyüb'un nerede gömülü olduğunu sordurdu. Belki genç hükümdarın fetihten sonra kafasını en çok kurcalayan şey buydu. Yalnız Fâtih deği', herkes buna merak ediyordu.

Ak Şemseddin tekrar stihâre ve murakabeye vardı, her şey kendine ayan beyan belli olmuştu : Surların Halic'e doğru bittiği yerin şu kadar mesafesinde ve bir kaç kulaç derinliğindeki toprağın mezar taşı kitabesinde «Ebû Eyyüb'un mezarı burası» ma'nâsına İbrânî dilinde bir yazı vardır. Ta'rif ettiği yer kazılınca her şey dediği gibi çıktı. Bu keşif büyük fetihle çalkantılı ruhlara yeni bir vecd şehráyini olmuştu.

İBRANİ MUAMMASININ ÇÖZÜLÜŞÜ :

Bu keşiflerin şakası yoktu. Gerek fethin günü gününe ve saati saatine onun keşfine göre tecellisi, gerek iki kulaç, yani uzun adam boyu derinliğindeki mezarın kitabesindeki yazıya kaç ar aynen çıkması Fâtih gibi bütün hükümdarlarımızın en lâik kafalı bir serdariyle bütün ordunun gözleri önünde cereyan ediyordu. Bu hadisenin ehemmiyeti yalnız Türklere münhasır kalmadı. Bütün İslâm âlemi «Feth-i mübîn»den ne kadar sonsuz bir sevinç duyduysa «Peygamber Bayrakdârı»na ait mezarın keşfinden de âdeta bayram içinde bayram yapmıştı. Garb âlemi de İstanbul fethiyle nasıl yakından alâkadar oldu ve bu alâkasında devam edip geldiyse mezarın keşfi hadisesine de yakından ilgilendi. O kadar ki daha XVI. asırda Alman âlimlerinden Loewenklaue Osmanlı tarihine ait büyük eserinde Ebû Eyyüb'un ölümüne dair Türkler arasındaki çeşitli rivayetleri inceleyerek uzun boylu izahat vermiştir.

Yalnız ortada bir ukde var. O işi inceleyen müdekkikler, bulunan mezar taşındaki kitabenin İbrânî dilinde olmasına ilişiyorlardı. Malûm, İbrânî dili Yahudi dilidir. Halbuki o zaman Arapların kendi yazısı vardı. Öyle büyük bir Sahâbenin mezar kitabesi neye Arabca yazılmaz da İbrânî diliyle yazılır ? Bundan 35 yıl önce, 1918'de Sultan Reşad'ın ölümü üzerine, daha hayatta iken Mimar Kemaleddin'e Eyyüb'ta yaptırdığı türbeye gömülmesi vesilesiyle, İstanbul Dârü'l-Fünûn'unda eski Şark dilleri müderrisi olan Avram Galanti o muammayı şu suretle apaçık çözüverdi :

Meğer o zamanki Arab yazısı «kûfî» imiş. Bu kûfî yazı da «Nabatca» yazıdan çıkmadır. O da «Aramca» yazı vasıtasıyla İbrânî yazısından geliyor. İşte Ak Şemseddin'in istihâresinde gördüğü yazıyı İbrânî sanması ve bulunan yazıyı okuyanların da aynı kanaatte bulunması bundandır. Tabii bu eski kûfî yazı fetih akabinde Musevî ve Hıristiyan mütehasıslara okutulmuştu. Belki onlar eski Kûfî ile İbrânî yazısını karıştırdılar. Avram Galanti'nin, Birinci Cihan harbinde Ziya Gökalp tarafından çıkarılan «Yeni Mecmua»nın 53'üncü sayısındaki o yazısı, yapılan keşfin doğruluğunu büsbütün isbât etmiş oldu.

EN MUKADDES SEMTİMİZ

Şimdi Eyyüb'taki türbenin bulunduğu yerde o mezarın meydana çıkması üzerine Fâtih Sultan Mehmed'in ilk işi oraya derhal o büyük ölünün şânına lâik bir türbe yaptırmak oldu. Hem evinde Peygamberimizin misafir kaldığı, hem kendine bayrakdâr yapması yüzünden bütün gazâlarda İslâmlığın o ilk ve en mukaddes bayrağını

taşımak şerefine erdiği, hem de en nihayet İstanbul muhasarasında şehid düşüp İstanbul topraklarında sekiz asır gömülü kaldığı için hâtırası hürmetle yaşatılan öyle bir kudsiyyet, tabiatıyla Eyyûb'u yalnız İstanbul'un değil bütün Türkiye'nin de en mukaddes bir semti yapacaktı ve nitekim öyle oldu.

İstanbul'u alan Fâtih'in İstanbul'daki ilk eseri yalnız o türbeyi yaptırmak olmadı. Türbeyle beraber orada câmi, medrese, imaret de yapılıyordu. Yani mukaddes Eyyûb semti bir «Kudsiyyet sitesi» olmuştu. O kadar mukaddes ki, asırlar boyunca, son hükümdar Vahîdeddin'e kadar bütün Osmanlı hükümdarları «Kılıç kuşanma» merasimini hep Eyyûb'ta yaptılar. Bu, Garb hükümdarlarının «Taç giyme» merasimine denktir. Orada yatan ölü de o kadar büyük ki ona «Sultan» unvanı verildi. Evet Eyyûb Sultan ma'nevî bir hükümdardı. On dört asrın ötesinden İstanbul'a gelip, sekiz asır toprak altında kaldıktan sonra, beş asırdır Türklüğün kudsiyyet hâlesiyle çevrili bi sultan...

TÜRBE VE CAMİ :

Yazının başında Frenklerin Halic'e «Altın boynuz» dediğini söylemiştik. Bu boynuzun üç kıvrılışı sağdan Sütlüce'den sonra, soldan da Eyyûb önünden başlar. Eyyûb, üç tepenin birbirine yaklaştığı kuytu bir sahada bulunuyor. Soldan, yani Halic'in garp kıyısından Defterdar semtinin Eyyûb'a uzanan tepesi, sağdan, yani boynuzun doğuya kıvrıldığı yerin Şimal kıyısından Gümüş-suyu sırtının yine Eyyûb'a uzanışı, bu ikisi arasındaki beldeye arkadan da Maltepe sırtlarının paravanlık yapışı. Vapurla Eyyûb'a gidilirken ilk görünen tabiatıyla câmi ve minarelerdir. Türbe çabuk yapılmakla beraber câmiin inşası beş sene sürdüğünden ancak 863 (1458)'de bitti.

Minare şerefelerini mukaddes gecelerde kandillerle bezemek III. Murad devrinde, yani XVI. asrın ikinci yarısında başlamıştı. Selâtin câmilerinin minareleri arasında mahyalarla yazı yazmak ise III. Ahmed zamanına, yani XVIII. asır başlarına rastlıyor. Eyyûb'taki ölü de ma'nevî bir sultan olduğu için pâdişah onun minarelerine mahya kurdurmak istiyor. Fakat minarelerin boyu buna elverişli değil. Sadr-ı a'zam Damad İbrahim Paşa derhal o kısa minareleri yıktırıp yerlerine «ikişer şerefeli levend iki minare» inşa ettirdi. Fakat câmi III. Selim zamanında pek harâb bir hale geldiğinden tamamen yıktırılıp eski plâna göre yeni baştan yaptırıldı (1213 - 1798). Yalnız minareler olduğu gibi kalmıştı.

Türbenin de zaman zaman tamir gördüğünü yine III. Ahmed zamanında İbrahim Paşa'nın orayı tamir ettirmesinden biliyoruz. Şairler : «*Mezârın eyledi tezyîn Ebû Eyyûb'un İbrâhim*» diye 1136'yı (M. 1723) tarih düşürdüler. Türbenin en son mühim tamiri II. Mahmud zamanında 1819'da yapıldı. Eyyûb sitesinin en harikalı san'at eserleri türbenin câmi avlusuna bakan dış cidariyle iç duvarlarını süsleyen çinilerdir. Dış cidarın mavi, açık yeşil, mat lâciverd çinilerindeki zengin şekilli âhenk yekpare bir terkible baştan başa bütün cepheyi kapladığından daha câmi avlusuna girer girmez bu dış cephe gözlere ebedî bir baharın en asilâne zevkini veriyor. Türbe içi de bütün duvarlarını kaplıyan renk renk çinilerle bir şehriyin halindedir. Dış dehlizden sonra asıl türbenin kubbesi altındaki mezar sandukasında lâhûtî bir mehâbet var.

UHREVİYYET BELDESİ :

Ne Eyyûb, ne Halic eskiden şimdiki gibi değildi. Tarihlerdeki malûmatla eski tablolardan belli, Halic'in sağ ve sol kıyıları sahilsaraylar, yahılar, konaklarla dilber bir ma'mûreydi. Eyyûb bu ikbale ilk erendir. Fâtih'in kurduğu Eyyûb sitesi az zamanda uhrevî huşû ile dünyevî güzelliği birleştiren bir belde oluverdi. Nice varlıklılar Peygamber bayrakdârının ebedî merkadi civarında yaşamayı sevab bildiği için orada malikâneler kurduğukları gibi yine nice varlıklılar daha hayatlarında türbelerini, merkadlerini, sandûkalarını gufran vesîlesi olsun diye orada yaptırıldılar.

Ahşap sivil mimarî zamanla ortadan kalkıp gerileme devirlerinin yoksulluğuyla yenileri de yapılamadığından Eyyûb, türbelerin ve merkadlerin asırlara meydan okuyan mermerleri sayesinde, sırf o cephesiyle şimdi olduğu gibi duruyor. O mermerlerin kitabelerinde beş asırlık bir ses devam edip gelir. Câmiin dış avlusuyla iç avlusundaki ihtiyar çınarlar bu beş asrı gözleriyle görüp kollariyle kucakladılar. Eyyûb'da defnedilme iştiyakı daha Fâtih devrinde ne kadar kuvvetli olacak ki oğlu II. Bayezid bile ölüerken Eyyûb'e defnedilmesini vasiyet etmişti. Fakat Yavuz Sultan Selim, dedesi Fâtih nasıl kendi câmiî yanındaki türbesinde yatıyorsa babasını da kendi câmiî yanındaki türbesinde yatırdı.

Şimdi Eyyûb'daki mukaddes merkezin çepçevre dört bir tarafı başlı başına türbeler ve merkadler âlemidir. İşte vapurdan çıkıp İskele caddesinde bir az yürüyünce sol tarafta Ferhad Paşa türbesi. III. Murad ve III. Mehmed devirlerinde serdarlık ve sadr-ı a'zamlık yapan bu vezîrin on iki cepheli ve büyük kubbeli türbesi sahiden muhteşem. Onun karşı tarafında ve deniz kıyısındaki Sultan Reşad'ın türbesi de de henüz bembeyaz mermeriyle bu diyarın en taze âbidesi olduğunu anlatmaktadır.

Caddede ilerlerken sağlı sollu, büyük büyük, çeşid çeşid asırlara ait, içlerinde Münşeat sahibi Ferîdun Bey gibi şöhretlerin de bulunduğu her biri bir san'at bedfiası olan türbeler. Câmiin dış avlusuna varılınca sandûkalar ve merkadler kısmının kesafetli manzarasıyla karşılaşırsınız. Bir kameriyye altındaki sütunlu mezarda Gazi Müşîr Edhem Paşa'nın ismi yazılı. İç avlunun Şark kapısından çıkınca bambaşka bir manzara : Karşılıklı duvarlar arasındaki kaldırımli dar sokaklar, üklüm büküm, Şimale, Şarka, Cenuba doğru kol kol ; selviler, yeşillikler içindeki çeşidli türbeleri ve kitabeli merkadleri seyr ettire etire sizi bu dünyanın malı olmaktan çıkmışçasına uhrevîler beldesinin mutlak sükûnetli havası içinde dolaştırır durur. Buraları ölüm kokan mezarlıklar değil, ölümü yenen dip diri bir uhreviyyet diyarı. Bütün yer yüzünde başka bir eşine rastlanamıyacak bu beş asırlık eser İstanbul'u alan Fâtih'le mezarı keşf eden Ak Şemseddin'in müşterek himmetiyle doğdu ve asırların işleyişiyle gelişti.